

Liturgie vedená laiky – zpráva z mezinárodní konference v Erfurtu (4.–5. listopadu 2011)

P E T R Š T I C A

Ve dnech 4.–5. listopadu 2011 se na Katolické teologické fakultě v Erfurtu uskutečnila konference na téma „Laici vedou liturgii. Úkol a výzva pro moderní ekleziologii“ (*Laien leiten Liturgie. Aufgabe und Herausforderung für eine moderne Ekklesiologie*), kterou zorganizovalo Teologické badatelské kolegium (*Theologisches Forschungskolleg*) a Katedra liturgiky místní teologické fakulty. Konference s mezinárodní účastí, které se zúčastnili odborníci z řady evropských států i zástupce teologické obce ze Spojených států amerických, se stala pozoruhodnou příležitostí pro diskuzi o jednom z aktuálních teologických a církevních témat. Jak se v průběhu intenzivního dvoudenního setkání ukázalo, nejedná se přitom pouze o téma liturgické vědy či pastorage, nýbrž o otázku, které má zásadní přesah rovněž do jiných teologických podoborů (ekleziologie, křesťanská sociální etika, teologie svátostí, teologie laikátu atd.). Konference byla rozdělena do dvou částí.

V první části přednesli své přednášky a impulsy do diskuze zástupci vybraných evropských zemí a USA. Cílem této části bylo seznámit se se situací v jednotlivých zemích a místních církvích co se týče vedení liturgie ze strany laiků a na základě těchto zkušeností dále diskutovat výzvy a otázky, které se v této souvislosti kladou.

První referentem byl Dr. Eduard Nagel z Německého liturgického institutu v Trevíru (*Deutsches Liturgisches Institut Trier*), známý mj. jako dlouholetý redaktor liturgického časopisu *Gottesdienst*. Ve svém referátu zaměřil pozornost na situaci a zkušenost německé katolické církve. Nejprve představil situaci po druhém vatikánském koncilu, kde jednotlivé diecéze a farnosti byly od 70. let konfrontovány s nedostatkem kněží, a proto se začaly objevovat nedělní bohoslužby bez kněze jako „pastorálně-pragmatické řešení“. Dále uvedl klíčové závěry synody německých biskupů a diecézí (Würzburgská synoda, 1975), které na základě „pastoračních zkušeností“ (pastorační praxe) i „liturgických úvah“ (teologické reflexe) vyzývaly k zachování každonedělních bohoslužeb v jednotlivých farnostech, což v případě nemožnosti slavit eucharistií s ordinovaným knězem zahrnovalo požadavek vedení liturgie ze strany jáhna či laika. Dokument würzburgské synody přitom zdůrazňuje, že bohoslužbu slova vedenou laiky je třeba chápat jako „skutečné slavení liturgie“. Nagel dále připomenul teologickou a církevní diskuzi ohledně přijímání eucharistie v rámci nedělní bohoslužby slova vedené laiky. V závěru pak představil výsledky výzkumu, který provedl prostřednictvím dotazníku, jenž byl před nedávnem zaslán všem německým diecézím, časopis *Gottesdienst*. Jeho cílem bylo zjistit stav ohledně slavení bohoslužby slova vedené laiky v jednotlivých biskupstvích, která se ukázala jako značně variabilní. Bohužel však nebylo

možné ve všech případech vycházet z kompletních dat týkajících se historie i současnosti praxe bohoslužby slova. Na variabilní situaci v oblasti postoje k bohoslužbám vedeným laiky a v biskupských směrnicích v rámci rakouské katolické církvi upozornil další referent, Dr. Christoph Freilingner (Linz), který zároveň mj. uvedl, že vzdělávání ve vedení liturgie pro laiky-dobrovolníky¹ poskytuje většina farností.

O pastorační situaci a zkušenostech se slavením bohoslužby slova vedené laiky ve Švýcarsku hovořil profesor liturgiky na fribourgské univerzitě, Dr. Martin Klöckener. Po představení základních církevních dokumentů² nastílní současnou situaci v oblasti bohoslužeb slova vedených laiky na základě roku 1997 publikované liturgické knihy „Die Wortgottesfeier“ a na základě podrobného dotazníku zasláného v roce 2011 jednotlivým švýcarským biskupstvím. Biskupy aprobovaná liturgická kniha v souladu s převažujícími liturgicko-teologickými náhledy (teologická přednost nedělního shromáždění křesťanů před rozštěpením farnosti díky odjíždění věřících za slavením eucharistie do jiných farností; slavení bohoslužby slova bez přijímání eucharistie jako základní forma slavení aj.) navrhla uspořádání, formu i texty pro slavení těchto bohoslužeb. Roku 2007 dodatečně publikovaný sešit s modlitbami po přijímání eucharistie lze pak interpretovat rovněž jako důsledek skutečnosti, že navzdory zmiňované liturgicko-teologické preferenci v praxi neustále dominovala forma slavení bohoslužby slova s přijímáním eucharistie. Data získaná dotazníkem ukazují pestrost se zkušenostmi a zacházením s touto formou bohoslužby. Zatímco ve výjimečných případech je možné hovořit o neexistenci bohoslužby slova vedené laiky (diecéze Lugano), lze ve většině diecézí vyzorovat sice zatím nepřliš rozšířené slavení těchto bohoslužeb, nicméně rovněž jejich narůstající naléhavost. Zvláštní postavení mezi švýcarskými diecézemi zaujímá německy mluvící část basilejské diecéze, kde lze pozorovat jak významné rozšíření bohoslužby slova vedené laiky, tak její variabilní a kreativní formy. Jako převažující charakteristiky, které souzněly se situací v Německu, lze uvést např.

¹ V rámci vedení liturgie ze strany laiků lze rozlišovat mezi různými skupinami: Pokud laici, kteří vedou liturgii, jsou zaměstnanci církve, respektive pověřenými a placenými pastoračními asistenty, pak je řeč o „beauftragte hauptamtliche Laien“; laici-dobrovolníci, kteří nejsou církevními zaměstnanci a jsou církví pověřeni vedením bohoslužby slova, jsou označováni jako „beauftragte ehrenamtliche Laien“.

² Jde o dokumenty švýcarské synody – Die Synode 72 (Synodenabschluss „Gebet, Gottesdienst und Sakramente im Leben der Gemeinde“ 1974), pastorační list biskupské konference z roku 1981 („Unser Sonntag“, v němž kapitola, které se zabývá bohoslužbou slova, nese pozoruhodný název „Von der sonntäglichen Eucharistie zur lebendigen Gemeinde“) a směrnice německé části švýcarské biskupské konference z roku 1987 (platné pro diecéze Chur a St. Gallen a německo-jazyčné části diecézí Basel, Sitten a Lausanne-Ženeva-Fribourg). Posledně zmiňované směrnice uvádějí mj. potřebu prohloubení pochopení slavení bohoslužby slova a zachování místní farnosti jako preferenci ve srovnání s účastí na eucharistické bohoslužbě v sousední či blízké farnosti s odvoláním na biblickou výzvu k pravidelnému shromažďování a liturgickému slavení místní církevní obce.

bohoslužbu slova jako opci pro liturgické slavení v místním církevním společenství, narůstající relevanci bohoslužby slova takřkajíc ve všech diecézích, existenci jednotlivých směrnic v rámci diecézí, a to, že teologicky odůvodněná preference bohoslužby slova bez přijímání eucharistie ani snahy o zavedení liturgie hodin nebyly věřícími v praxi akceptovány.³ V závěru svého referátu formuloval Klöckener podněty pro budoucí vývoj v oblasti bohoslužby slova vedené laiky včetně potřeby živé diskuze mezi liturgickou vědou, ekleziologií a teologií eucharistie.

V další části věnovali referenti pozornost situaci ve Francii (prof. François Werner, Strasbourg) a Nizozemí (prof. Gerard Rouwhorst, Tilburg). Zamyšlení nad situací v americké katolické církvi se věnoval prof. Bruce T. Morrill (Nashville). Celkově lze podle něj ve Spojených státech hovořit pouze o velmi malém procentu farností, v nichž by bohoslužby slova vedené laiky⁴ představovaly pravidelnou formu nedělního liturgického slavení. Výjimku představují farnosti vedené pastoračními asistenty.⁵ Morrill vnesl do diskuze některé nové aspekty – např. disproporci mezi pohledem amerických biskupů, kteří preferují eucharistické slavení pod vedením kněze (potažmo marginalizaci bohoslužby slova), respektive dojíždění věřících za bohoslužbami i za cenu ztráty a oslabení místního farního komunia, a náhledem většiny katolíků, jejichž – často velmi angažovaný – zájem spočívá v zachování místního společenství a v posílení liturgického slavení v místě.

Druhý den konference byl věnován systematickým referátům. Nejprve se prof. Benedikt Kranemann (Erfurt) zabýval vznikem nových forem bohoslužby. Po dějinném nástinu bohoslužby slova, kde zmínil v rámci německé církve pionýrskou práci farností a biskupů v oblasti bývalé NDR (např. H. Aufderbeck), začlenil nové bohoslužebné formy do celkových trendů v rámci liturgického slavení. Kriticky představil vybrané klíčové dokumenty a základní liturgické texty, bohoslužebné knihy a pastorační pomůcky. V závěru pak formuloval několik tezí a perspektiv. Především je podle něj důležité, aby liturgie vycházela z plauzibilní plurality liturgického slavení a zohledňovala náboženskou situaci a specifika místních církevních obcí. Aktivní roli při hledání přiměřeného liturgického slavení by v tomto ohledu měla hrát nejen liturgická věda, ale především místní církve. Kranemann proto – v návaznosti na římské direktorium z roku 1988 – zdůraznil klíčovou roli biskupů při zavádění nových forem bohoslužby.

Vzdělávání laiků pro vedení BS v německých diecézích se ve svém příspěvku věnovala Dr. Marion Dürrová (Erfurt). Poukázala přitom na řadě příkladů jak na rozmanité postoje ordinariátu a ordinářů k tomuto vzdělávání, tak

³ M. Klöckener tak konstatuje, že v této oblasti ustupují často liturgicko-teologické otázky do pozadí před „pastorační pragmatikou“.

⁴ V angličtině se pro označení laiků, kteří vedou bohoslužbu, používá spojení „non-ordained liturgical leadership“.

⁵ Jde o tzv. PLC parishes (to znamená „parishes led by a Pastoral Life Coordinator“).

na různou náplň a časovou náročnost kurzů pro laiky-dobrovolníky (od kurzů trvajících několik dní po tříletý kontinuální kurz). Stranou nezůstaly rovněž statistiky týkající se množství pověření pro vykonávání této liturgické služby. V posledním příspěvku obrátil prof. Otmar Fuchs (Tübingen) pozornost na vzájemný vliv a působení nových forem bohoslužby na jedné straně a ekzeziologie a pojetí církevních úřadů na straně druhé.

Z řady pronesených příspěvků a následných diskuzí bylo možné vypozařovat jak rozmanitost v recepci bohoslužby slova vedené laiky v jednotlivých zemích a diecézích, tak rozmanitost ve formě bohoslužeb slova, církevních směrnicích a používaných bohoslužebných knihách. V závěrečné diskuzi bylo poukázáno nejen na otevřenou budoucnost různých forem bohoslužby slova, nýbrž rovněž na naléhavou potřebu vnitrocírkevního dialogu mezi biskupy, teology a zástupci farností a na klíčovou roli místních církví. V pozadí by při této reflexi neměla zůstat související, především ekzeziologická témata, která se v přístupu k novým bohoslužebným formám a bohoslužeb slova vedených laiky odráží.

Při pohledu na inspirativní diskuze, která následovaly po jednotlivých blocích i na závěr celé konference, a na pronesené referáty si nelze než přát, aby příspěvky byly publikovány rovněž v knižní podobě, a tak byly zpřístupněny většímu množství čtenářů. Zároveň lze rovněž doufat, že podobná intrateologická debata proběhne v budoucnu rovněž v českém teologickém prostředí. Zapojení laiků do vedení liturgie není – jak se v rámci konference ukázalo – pouze otázkou pastorační strategie, vycházející především z nedostatku kněží, a neklade pouze otázku po přiměřené podobě takové bohoslužby, nýbrž odráží řadu závažných ekzeziologických a ekzeziálních témat, která vyžadují patřičnou reflexi v podmínkách a situaci místních církví.